

MODERN OLVASÓ

Anatole France már a századforduló táján a könyvözön veszedelmétől féltette kortársait. A nyomtatott betűk áradata — mondotta bölcs iróniával — előbb-utóbb előnti a modern emberiséget s lehetetlenné teszi számára, hogy közvetlenül, kommentár nélkül élje az életet. Azóta ez a »kultúrveszedelem« még »aggasztóbb« méreteket öltött. A világháború után meggyorsult életritmus egyik legszembeszökőbb jelensége az a példátlan betűhabzsolás, amely egyrészt az új könyvek, másrészt az új olvasók számát szinte ijesztően megnövelte. Negyedszázad előtt egy esztendő során sem jelent meg annyi újdonság a könyvpiacon, mint most egy hét alatt. S ami talán a legeodálatosabb: ennek a rendkívül sokféle mutató, szivárványszínekben pompázó, gazdag könyvtermésnek a világ minden táján bőséges fogyasztóközön-sége, egyre szaporodó olvasótábora akad. Még nálunk is, ahol pedig századokon át ugyancsak kevés becsülete volt Gutenberg nevezetes találmányának.

Persze, ezek a megduzzadt olvasótömegek azért messze elmaradnak a sport iránt érdeklődők

óriási seregétől. Összetételükben sem olyan egységesek, mint amilyenek például *Goethe* vagy *Balzac* korának könyvforgatói voltak. A detektív-regények naiv élvezőitől kezdve, a fejlett ízlésű irodalmi Ínyencekig, a szellemi igény minden jelzőárnyalatának képviselői megtalálhatók köztük,

tarka összevisszaságban, elkülönített rétegekre osztatóan.

Ám tagadhatatlan, hogy pusztán számbeli kiterjedésük, — a mult-hoz viszonyítva — olyan jelentős változás, amelynek visszahatását érzi maga az irodalom is. Hiszen a könyvek töme-

gét elsősorban az olvasók tömegei hívják életre s jórészt a kereslet minősége szabja meg a termelés milyenségét, bárha szellemi téren jóval több kivétel mutatkozik a kommerciális törvényszerűség megkötő kényszere alól, mint a gazdasági életben. Annyi bizonyos, hogy a mai olvasó nem szenved szükségét lelki és szellemi táplálékban, sem tápérték, sem változatosság, sem olcsóság tekintetében. Ellenkezőleg, inkább a rázúduló bőség zavarát érzi maga körül. A napról-napra sűrűbb rajokban megjelenő új könyvek ezerfelé fordítják érdeklődését. A kirakatok gyorsan cserélődő újdonságai közt naponta felbukkan legalább egy, amelyet »okvetlenül el kell olvasni«. S aki minden irányban

lépést akar tartani az új könyvek megjelenésének ütemével; végül is kénytelen belátni, hogy nem bírja az iramot s alapos tájékozódás helyett kapkodni kezd, a lemaradástól való félelmében. Apáink nyugalmas életében még emlékezetes, ritka esemény volt egy-egy jó könyv megjelenése. Ma a jobbnál-jobb friss könyvek tucatjával sodródnak elénk, alig hagyva időt egymásnak az elolvasásra. Még kevésbé az ébresztett impressziók feldolgozására, maradandó emlékek, szerves élmények alakítására. A nap huszonnégy órája is kevés lenne átlapozásukhoz, ha nem válogatnánk köztük, beérve az okos szerénység lemondásával, amely a mennyiség helyett a minőséget részesíti előnyben. Az igazi olvasó így akarva-akaratlan kritikussá neveli önmagát. Erényt csinál a szükségből és saját hasznára kamatoztatja a kultúra felgyülemlett tőkéjét. A válogatás mértékét azonban neki is épügy *klasszikusokon* nemesedett ízlése és igénye adja meg, akár a régi békevilág olvasójának.

Mindenesetre: a számarány kibővülése — könyvekben és olvasókban egyaránt — bizonyos felületességet eredményez. Fejlettebb kultúráknak

ez már szükségkép való együttjárója. Viszont a benyomások hiányzó mélységéért a mai olvasót a nyert impressziók változatossága és sokszínűsége kárpótolja.

Korunk: romantikus kor. Tele van a váratlan meglepetés, az izgalmas bizonytalanság, más szó-

val az úton-útfélen leskelődő *kaland* lehetőségeivel. Legigazabb hőse (valóságban és költészetben) ezért a *kalandor*, — a szó jó értelmében véve a megjelölést, eredeti jelentése szerint. Kalandor, vagyis annyi, mint kalandok átélője. S mert a teleírt papír síkján mindig az élet vetülete mutatkozik meg: a mának legdivatosabb, legnépszerűbb irodalmi műfaja a kalandregény és a vele egy-tőről sarjadt karrier-szindarab. Innen a regényesített történelmi életrajzok s a dramatizált templom-egerek mértéktelen elszaporodása, minden kritikai irtószó ellenére. Uralkodó koráramlattal szemben nem lehet sikeres semmiféle ellenállás. Úgy kell hát vennünk a jelenséget, amint van és számolnunk kell vele, akár tetszik, akár nem. Az olvasók túlnyomó többsége úgy is veszi. Szereti és sikerre viszi mind a két kedvelt műfajt, amelyet tudatalatti vágyakozásával tulajdonképpen ő maga segített kialakítani. A kalandorból minden lehet (s néha lesz is) egy kalandos korban. S mert az olvasó a darab- vagy regényhős karrier-csinálásában önmaga titkos sóvárgásainak beteljesülését gáttalanul élheti ki: nem unja elhallgatni az örök-egy történetet, akár a gyerek az újra meg újra megismételt mesét. Őszinte öröme telik minden elképzelt változatban. A mozi rokon-történetei pedig — amelyek különben egyáltalán nem nevelik olvasóközönsséggé a néző és hallgató tömeget — csak tovább hevítik vágyakozó kedvének hőfokát.

A karrier-darab és a regényesített életrajz mellett legkedvesebb olvasmány ma a *tudományokat népszerűsítő művek* dús és változatos sora. Két okon is. Egyrészt, mert a modern tudomány világában — főképp ami a technika vívmányait illeti — szinte óránként történnek olyan felfedezések, ame-

lyek nemcsak Jules Verne naiv álmait múltják messze fölül, hanem a legmerészebb költői képzelet kicsapongásait is megszegyenítik s a sajtó híradásai nyomán minden gondolkodó ember érdeklődését felkeltik. Másrészt, mert szerte a föld kerekén, mindenütt új, most induló, feltörekvő rétegek tódultak és tódulnak be a régebbi olvasók táborába. Ezt a friss, tudásszomjas, fogékony elemet pedig mindaz érdekli, ami ismereteit gyarapítja. Kiváltképp szórakoztató formában, az útbaeső akadályok és nehézségek megkerülésével, élvezetesen magyarázó szakember előzékeny kalauzolása mellett. A karrier-történeteken túl, így csinálnak ma olykor maguk a könyvek is karriert. Még hozzá olyan »száraz« témájú könyvek, amelyeket azelőtt általában unalmasaknak tartottak.

A mai olvasók jó része különben azért is fordul akkora mohósággal a nyomtatott betű felé, mert unatkozik. Egyszerűen ráér és agyon akarja ütni az időt. A munkanélküliség így válik az olvasási láz egyik terjesztőjévé, — bizonyosságul annak, hogy nincs olyan rossz, amiből valami jó ne származnék.

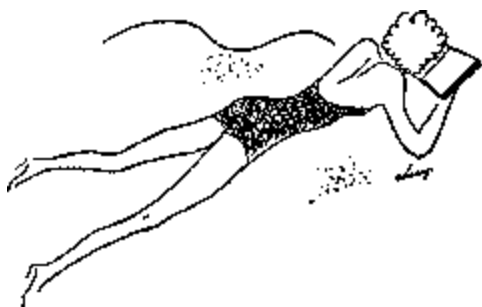
Ez az olvasóréteg már anyagi helyzeténél fogva is természetesen az olcsó könyvek fogyasztója. Sajnos, legtöbbször tartalmilag is »olcsó« műveket olvas, pusztán azért, hogy szórakozást keresen, elterelje figyelmét a sivár valóságtól és pár órára megszabaduljon szűrő napi gondjaitól. (A jó,

értékes irodalmat nyújtó »filléres« könyvek kulturális és szociális jelentősége talán ezen a ponton legnyilvánvalóbb.) Az izgalmas-érdekes detektívregények hálás közönsége főképp ebből a körből kerül ki. Bár mellékesen megjegyezve: ma már a detektívregény sem az a silány ponyvatermék, ami régebben volt. Akárhány az érdeklődés felcsigázásának művészietlen célját a legraffináltabb »művészi« eszközökkel éri el s külszínre úgy hasonlít az igazi irodalomhoz, mint a jazz a komoly zenéhez. Nem csoda hát, ha ezek a »magasabbrendű« detektívregények — egy-egy idegfeszítő munkában eltöltött nap végén felüdítik a kényesebb ízlésű, igazán művelt olvasót is.

Ma már történelmi távlatból állapítható meg, hogy *az olvasási kedv általános fellendülése a lövészárkokban kezdődött. A mai olvasók tekintélyes része valósággal a halál árnyékában tanult meg olvasni. Ahogy a költő az elmúlás veszedelmétől védekezve nyúl a toll után, úgy nyúlt a harcterek lakója pihenő óráiban a felejtető, enyhítő és bódító könyv után. A vér és vas világából vad kétségbeeséssel menekült abba a képzelt világba, amely a nyomtatott betűkön keresztül tárult ki előtte. S mert a világháború — ha más formában és más fegyverekkel is — mindmáig tovább zajlik; a »menekülő« olvasók száma azóta sem apadt. Ellenkezőleg, inkább megsokszorozódott. Ezzel kapcsolatban érdekes jelenség figyelhető meg. A világháborút megelőző, hosszú béke-korszak uralkodó irodalmi műfaja — a regénnyel szemben — a novella volt. A megjelent prózai művek kilencven százaléka azidőtájt novellás kötetekben gyülemlt fel. Regény csak elvétve került a könyvpiacra s akkor sem talált szélesebb olvasórétegre. Húsz év előtt*

aztán egyszerre megfordult a helyzet: a divatba jött regény csaknem teljesen kiszorította a novellát a közönség érdeklődéséből. Azóta novelláskötet — különösen nálunk — alig jelenik meg. Honnan ez a meglepő változás? Nyilván mélyebb pszichológiai oka van az olvasók ilyen egyetemes pálfordulásának. Ezért érdemes komolyabban is szemügyre venni a különösen korszerű jelenséget s mindazt, ami mögötte lappang.

Miért volt a novella egy békés kor kedvelt műfaja? Mert azt adta az olvasónak, amit leginkább nélkülözött: a maga biztos-nyugalmas életéből hiányzó drámai feszültséget, a váratlan izgalmat, a csattanós meglepetést. Mihelyt azonban mindezzel az élet, a hétköznapi valóság kezdett szolgálni, — már pedig a világháború kitörése óta jóformán egyébbel sem szolgál — a közönség elfordult a novellától, amelyet szegényesnek látott az élet kifogyhatatlan gazdagságával szemben. Egyszerűen elejtette hát régi kedvencét

s helyette kegyeibe fogadta a regényt. A regény ugyanis sohasem egy kiragadott életrészlet, hanem mindig egy egész, lezárt és bevégzett élet foglalata.

A regényhős sorsa — akármilyen kalandosan is indul az első lapokon — végig biztosítva van. Az utolsó fejezet utolsó pontjáig. És ez a bizonyosság roppant megnyugtató. Főképp a mai^ olvasó számára, akinek élete merő bizonytalanság közt hanyódik, kiszámíthatatlan holnapok gond-futta felhői alatt. így legalább képzeletében nyugodtan kísérheti hosszú éveken keresztül az önmagával kissé mindig azonosított regényhős élete folyását, bölcsőtől a koporsóig. Mennél szaggatottabbnak és töredékesebbnek tetsző a valóság, fantáziánk annál nagyobb kedvvel fordul az áhitott folyamatosság és teljesség felé, mintegy kárpótlást keresve azért, amit az élet mostohasága megtagadott tőlünk.

Mert ne feledjük: az irodalom, bár az életből táplálkozik, egyben táplálója is az életnek. Tartaléka valami titokzatos többlet, amelyet önmagából termel ki. S ezt a valóságnál többet keresi benne mindig, minden beléjefeledkező olvasó. A tegnapi épűgy, mint a mai vagy holnap.

